

Bożena Bilaska
Sąd Rejonowy Gdańsk – Północ
w Gdańsku

PRZYGOTOWANIE SKAZANYCH DO WYJŚCIA NA WOLNOŚĆ (PROGRAM WOLNOŚCIOWY)

Praca kuratora sądowego ze skazanym, który opuścił zakład karny bądź areszt śledczy winna być kontynuacją procesu resocjalizacji zapoczątkowanego w placówce penitencjarnej. Powinna więc ona opierać się na współpracy między zawodowymi kuratorami sądowymi a kadrą wychowawczą w zakładach karnych. Idea tej współpracy została zapoczątkowana już w końcu lat 60, w okręgu białostockim. Następnie rozwinęła się w latach 70-tych i polegała na:

- wspólnym organizowaniu pomocy postpenitencjarnej, zwłaszcza pozamaterialnej,
- naradach służby penitencjarnej zakładów karnych z udziałem kuratorów sądowych,
- wymianie doświadczeń w zakresie pracy resocjalizacyjnej.

W tym okresie wprowadzono też praktykę udziału kuratorów w posiedzeniach sądu penitencjarnego oraz przeprowadzania w zakładach karnych rozmów informacyjnych z osobami zwalnianymi na warunkowe zwolnienie lub na przerwę w karze.

W połowie lat 90-tych w ramach eksperymentu utworzono funkcję kuratora penitencjarnego, do którego zadań należało:

- przygotowanie skazanego do życia na wolności poprzez tzw. „program wolnościowy, pomoc w odbudowaniu zerwanych przez skazanego więzi rodzinnych, kontakt ze środowiskiem do którego skazany ma powrócić,
- udział w określeniu planów osobistych skazanego, doradzanie w sprawach osobistych,
- organizowanie pomocy postpenitencjarnej we współdziałaniu z kuratorami zatrudnionymi w sądach, organizacjami, stowarzyszeniami i instytucjami, które statutowo zajmują się pomocą osobom opuszczającym zakłady karne.

Funkcja kuratora penitencjarnego nie znalazła jednak umocowania w nowej kodyfikacji karnej z 1997 roku. Natomiast w kodeksie karnym wykonawczym, w art. 164 umieszczono zapis, że okres 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary stanowi, w miarę potrzeby, czas niezbędny na przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu. Okres ten, za zgodą skazanego, ustala komisja penitencjarna zakładu karnego, w którym odbywa on karę pozbawienia wolności. Może on być również

wyznaczony przez sąd penitencjarny po odmowie lub udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia. Początkowo był to przepis martwy.

Dopiero w 2003 roku, kiedy zostały wydane przepisy wykonawcze w tym zakresie nastąpił dalszy rozwój działalności, której celem było przygotowywanie przez kuratorów sądowych osób opuszczających zakłady karne do życia na wolności. W myśl rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości na kuratorów nałożono następujące zadania:

- sporządzanie, we współdziałaniu ze skazanym, programu wolnościowego,
- przygotowanie środowiska rodzinnego i społecznego do powrotu skazanego
- współorganizowanie pomocy postpenitencjarnej poprzez rozpoznawanie potrzeb skazanego oraz kształtowanie umiejętności samodzielnego rozwiązywania trudności życiowych, współdziałając ze skazanym i służbą penitencjarną zakładów karnych
- współdziałanie ze stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami, instytucjami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji skazanych.

Po wyznaczeniu okresu przygotowania do zwolnienia dla każdego skazanego objętego takim okresem kurator ustala indywidualny program potrzeb, zawierający działania postpenitencjarne, zarówno w chwili zwolnienia z zakładu karnego, jak i w pierwszym okresie życia na wolności.

Właściwym kuratorem dla tworzenia i realizacji programu wolnościowego jest kurator zawodowy na terenie, którego znajduje się jednostka penitencjarna, w której odbywa karę skazany. W ramach pomocy sądowej kurator sporządzający program korzysta z informacji zebranych przez kuratora właściwego dla miejsca, do którego powróci skazany po odbyciu kary. Kurator liniowy ma jednocześnie obowiązek przygotować do powrotu skazanego jego środowisko rodzinne oraz udzielić pomocy skazanemu korzystającemu z przepustek zadaniowych mających na celu przygotowanie go do życia na wolności.

Tworzenie programu wolnościowego obejmuje trzy fazy: fazę wstępną, realizacji i końcową.

I. FAZA WSTĘPNA

1. Posiedzenie komisji penitencjarnej w zakładzie karnym i decyzja o wyznaczeniu skazanemu okresu do przygotowania do życia na wolności (bądź orzeczenie sądu penitencjarnego)
2. Przesłanie informacji do właściwego miejscowo zespołu kuratorów
3. Rejestracja w kuratorskich urządzeniach ewidencyjnych.

II. FAZA REALIZACJI

1. Analiza akty osobopoznawczych skazanego znajdujących się w zakładzie karnym lub areszcie śledczym
2. Analiza akt karnych skazanego
3. Konsultacje z kuratorem – jeśli skazany kiedykolwiek przebywał wcześniej pod dozorem kuratora
4. Rozmowa ze skazanym:
 - szczegółowe rozpoznanie jego aktualnej sytuacji, sporządzenie programu wolnościowego mającego na celu rozwiązanie problemów, które stanowiłyby przeszkodę w społecznej readaptacji skazanego po opuszczeniu jednostki penitencjarnej,
 - spisanie kontraktu – kontrakt sporządza się w trzech egzemplarzach: jeden dla skazanego, drugi do akt osobopoznawczych, trzeci do akt kuratora. Skazany podpisuje kontrakt, wyrażając tym samym zgodę na realizację wspólnie ułożonego programu oraz kurator sporządzający program.
5. Realizacja programu – na tym etapie odbywają się spotkania kuratora ze skazanym mające na celu szczegółowe ustalenie sposobu realizacji zadań zawartych w programie wolnościowym, przyjmowanie od skazanego informacji o realizacji zadań (bądź nie), o napotykanych przeszkodach. W razie potrzeby kurator kontaktuje się z rodziną skazanego, przygotowuje ją do powrotu skazanego. Jeśli zachodzi taka konieczność, kurator nawiązuje kontakt z instytucjami, które będą pomocne w społecznej readaptacji skazanego.

W trakcie realizacji programu konieczny jest kontakt i współdziałanie kuratora z wychowawcą placówki penitencjarnej. Jeśli realizacja programu wolnościowego tego wymaga kurator może wystąpić o przepustkę dla skazanego, wyznaczając skazanemu na ten czas konkretne zadania do realizacji
6. Pod koniec wyznaczonego okresu kurator sporządza ankietę, w której zawiera:
 - opis realizacji programu wolnościowego
 - wszystkie dokumenty, które dostarczył skazany w trakcie realizacji programu wolnościowego
 - wnioski wynikające z realizacji programu wolnościowego przez skazanego

- ewentualne sugestie dla kuratora, który będzie pracował ze skazanym po opuszczeniu przez niego zakładu karnego

III. FAZA KOŃCOWA

1. podjęcie decyzji o wystąpieniu z wnioskiem o warunkowe przedterminowe zwolnienie – sporządzenie wniosku
2. udział w posiedzeniu komisji penitencjarnej w zakładzie karnym
3. udział w posiedzeniu sądu penitencjarnego

Po zwolnieniu z zakładu karnego o przebiegu programu wolnościowego jest informowany kurator, który aktualnie ma sprawować nad skazanym dozór. Dzięki temu, rozpoczęty w zakładzie karnym proces readaptacji skazanego, ma charakter ciągły, może być nadal kontynuowany.

W obrębie Sądu Okręgowego w Gdańsku znajduje się 4 zakłady karne i 3 areszty Śledcze. Na koniec 2006 roku kuratorzy prowadzili aktualnie 50 programów wolnościowych.

Osoby przebywające w Zakładzie karnym w Sztumie, którym wyznaczono w trybie art. 164 kkw, okres przygotowania do wolności, są jednocześnie objęte programem EQUAL. Jest to inicjatywa wspólnotowa będąca częścią strategii Unii Europejskiej na rzecz stworzenia większej liczby lepszych miejsc pracy i zapewnienia szerokiego do nich dostępu. Celem EQUAL jest testowanie i promowanie – poprzez współpracę ponadnarodową – nowych sposobów zwalczania wszelkich form dyskryminacji na rynku pracy. W wyniku realizacji tego projektu ma powstać kompleksowa metoda wsparcia obejmująca;

- identyfikację wszelkich problemów osoby znajdującej się w niekorzystnej sytuacji społecznej,
- pokonywanie barier, także psychologicznych, przy współpracy i udziale wyspecjalizowanych w poszczególnych działaniach jednostek (pomoc w wychodzeniu z alkoholizmu, narkomanii, bezdomności, wyuczonej bezradności itp.)
- umożliwienie zdobywania lub podnoszenia kwalifikacji zawodowych

Wszystkie te działania wspierające mają na celu odpowiednie przygotowanie beneficjenta do zaistnienia na rynku pracy, a w efekcie do podjęcia zatrudnienia. Należy przy tym zauważyć, że w Polsce istnieje wiele placówek i instytucji ukierunkowanych na udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów ludzi opuszczających zakłady karne,

istnieje również wiele przepisów i rozporządzeń, jednak brak jest jednego zintegrowanego systemu, który byłby oparty na planowanym i zorganizowanym działaniu, odnoszącym się do konkretnego przypadku i uwzględniającym indywidualne potrzeby osoby objętej pomocą. EQUŁ daje właśnie szansę na jego stworzenie.

Objęcie skazanego oddziaływaniem kuratora sądowego jeszcze w czasie, gdy przebywa on w zakładzie karnym pozwala na rozwiązanie wielu istotnych problemów jeszcze w trakcie odbywania kary. W wielu przypadkach zapobiega bezdomności, ponieważ podejmowane są czynności, które mają na celu odbudowanie zerwanych więzi rodzinnych. Daje także skazanemu szansę na zapewnienie sobie zatrudnienia po opuszczeniu zakładu karnego, a tym samym ma wpływ na jego sytuację materialną. Z uwagi na aktywne uczestnictwo skazanego w programie i wspólne jego tworzenie skazany ma wpływ na kreowanie swojej przyszłości, potrafi określić swoje problemy i zobaczyć możliwość ich rozwiązania. Tym samym pozbywa się wyuczonej bezradności i bierze odpowiedzialność za siebie, życie swoje i swoich najbliższych.